

# Bleck och den aktiva kroppen

*Om representationer av kroppar i ett feministiskt fanzine*

JENNY GUNNARSSON är doktorand i etnologi vid institutionen för kultur och medier, Umeå universitet. Hennes doktorsavhandling har arbetsnamnet *Passion, provokation och politik och undersöker svenska feministiska fanziner utifrån ett postmarxistiskt diskursteoretiskt perspektiv. Hennes forskningsintressen sträcker sig från genus och sexualitet till frågor om alternativa medier och demokrati.*



Kroppen är ett centralt och återkommande tema i de feministiska fanziner<sup>1</sup> jag undersöker i mitt avhandlingsarbete, och det har inte förvånat mig.<sup>2</sup> Kroppens intar en särställning i skapandet av genus och har spelat en betydande roll i kvinnorörelsens historia. Att skapa andra kvinnoideal än de rådande och begränsande är, och har varit, en central aspekt för den alternativa offentlighet kvinnorörelsens olika forum utgör. Detsamma gäller för de nutida feministiska fanzinerna.

Feministisk kamp har ända sedan Mary Wollstonecraft 1792 publicerade *Till försvar för kvinnans rättigheter* handlat om att få leva kroppen på ett annorlunda sätt. Wollstonecraft, som kämpade för allmän rösträtt och kvinnors rätt till utbildning diskuterade de begränsningar som (i första hand högrestands-) kvinnor utsattes för under hennes levnadstid (1997).

En av de aspekter som diskuteras är att kvinnor genom ett stillasittande leverne faktiskt görs svagare än de skulle behövt vara, och att ett kvinnoideal som skapar en passiv kvinna inte heller gynnar hennes roll som mor, utan tvärtom. Hon förordar i sin skrift att flickor, såväl som pojkar, skulle få vara fysiskt aktiva genom fri lek (1997:62, 246). Kroppen har sedan fortsatt att vara ett viktigt tecken i feministiska diskurser, inte minst i och med radikalfeminismens fokus på den kvinnliga kroppen som sexuellt förtryckt eller den senare poststrukturalistiska idén om att kroppens betydelser skapas inom ramarna för en heterosexuell norm (se t.ex. Butler 1993, 1999).

Den kropp som förekommer i de texter som undersöks är alltid en representerad kropp, varför representationsbegreppet kommit att utgöra artikelns analytiska

huvudtema. Det latinska ordet *repraesentare* betyder att göra något närvarande som tidigare var frånvarande (Pitkin 1967:3). Här används en uppdelning mellan representationers två aspekter, *Vertretung* som betyder att agera för eller företräda någon och *Darstellung* som innebär att något står *istället för* något annat.<sup>3</sup>

Representation i betydelsen *Vertretung* kommer härnäst att beskrivas som *politisk*<sup>4</sup> *representation*, vilket innebär att en person företräder en annan person, en viss grupp eller vissa specifika intressen (Pitkin 1967:149–240, jfr Laclau 1993:89–90). *Darstellung* kommer i fortsättningen att benämnas som *estetisk representation*. Denna aspekt av representation, kan i korthet bäst beskrivas som *re-representation*, eller åter-representation.

Ett foto eller en teckning av en kvinna är en representation av en kvinna. En estetisk representation behöver dock inte ha samma uppenbara likheter med det eller den representerade, utan kan även utgöras av en symbol som har föga likhet med det den representerar (Pitkin 1967:59–143, Spivak 2002:189–191, Landry, Maclean 1996:6).

Denna artikel syftar till att kort redogöra för och diskutera hur representationens flertydighet kan operationaliseras metodologiskt i studiet av de feministiska fanzinernas representationer av kroppar, här exemplifierat av *Blecks* representationer av och diskussioner om genus och sport. Då både *Bleck* och andra fanziner ofta på ett uttalat sätt refererar och citerar andra texter (i vid bemärkelse) för att kritisera en hegemonisk genusnorm, kan den manifesta intertextualitetens<sup>5</sup> betraktas som en medveten feministisk strategi som syftar till att rekontextualisera bilder, texter och påståenden.

#### ISTÄLLET FÖR PASSIVA DEKORATIONER

I en intervju med *Blecks* upphovskvinna och redaktör, Linna Johansson, berättade hon att just temat genus och sport för henne var en viktig feministisk fråga, som hon menar hamnat i skymundan.

[J]ag tycker idrott är ju jätteviktigt, därför att jag tror att det är mycket mer än bara tjejer som spelar fotboll på teve. Jag tycker att det är en extremt bortglömd feministisk [fråga, min anmärkning]. [...] att kvinnor får använda sina kroppar till att prestera. Det är inte för intet som det finns ett sånt jävla enormt motstånd. (010306)

Linna Johansson menar att det finns en stark feministisk potential i att betrakta kvinnokroppen, liksom manskroppen, som något annat än "passiva dekorationer". Att enbart sluta representera kvinnor som svaga räcker inte, menar hon, utan det finns även ett behov av att visa upp aktiva, starka kvinnokroppar vilket kan ske genom ett uppvärderande av kvinnors idrottande. Detta hänger enligt Linna Johansson samman med både kvinnors och mäns självförtroende. Svaga kvinnor blir en bekräftelse av manlig styrka och kvinnlig oförmåga, vilket reproducerar en genusnorm som gynnar män och missgynnar kvinnor. Att kvinnor beskrivs som veka och passiva illustrerar hon genom att påminna mig om retorik kring flickor respektive pojkar i puberteten, som hon menar osynliggör att kvinnor, liksom män, får mer muskler och mörkare röst. Att som kvinna istället få betrakta sig själv som stark och aktiv är en central fråga för henne men detta motarbetas idag bland annat genom det motstånd hon menar att kvinnor som idrottar får både på elitnivå och på gräsrotsnivå. Under intervjun berättade hon för mig att hon plane-

rade ett temanummer i *Bleck* om detta för henne så viktiga ämne. *Bleck* är också det av de undersökta fanzinerna som i störst utsträckning diskuterat sport som en feministisk fråga även då det inte varit fråga om ett helt temanummer.

Redan i januari 1998, i sitt andra nummer, uppmärksammar *Bleck* just ett temanummer i ämnet utgivet av den feministiska kulturtidskriften *Bang* och mindre än en månad senare publicerar Linna Johansson själv ett nummer med titeln "När det här med jämställdhet liksom blev lite för jobbigt". Titeln hänvisar till sportens värld och huvuddelen av tidningen behandlar OS i Nagano 1998. Den mest framträdande frågan i detta nummer är hur det svenska damlaget i ishockey har behandlats, och huvudpersonen i diskussionen är den dåvarande förbudskaptenen Rickard Fagerlund. Därtill kritiserar ett allmänt medialt osynliggörande av kvinnliga elitidrottare.

Februari 1998 blev månaden då vi insåg att det finns människor som på allvar ifrågasätter kvinnors rätt att idrotta och tävla. *Rickard Fagerlund* var den första att angripa damishockeyn och snart hade han ett helt koppel av folk efter sig. (Var det en tillfällighet att de alla var äldre män?) (*Bleck* 3/1998.)

Ovanstående citat, som är den text som inleder detta nummer, uppföljs redan på sidan därpå, där Linna Johansson på två A4-sidor ägnar sig åt vad som närmast kan beskrivas som en argumentationsanalys av de skäl som framförts i medierna till varför damhockeyn inte bör få samma resurser och prioritet som herrhockeyn. Den röda tråden i artikeln kan sägas vara *rättvisa*, och det som betonas i texten är att samma argument som används för att inte satsa ekonomiskt på damhockey, skulle kunna användas och i vissa fall an-

vänds för att komma till en motsatt slutsats. Stora delar av detta nummer karaktäriseras just av att det påtalar en skillnad i behandling mellan män och kvinnor inom elitidrotten, och de återkommande temana är skillnader i *ekonomiska resurser, kvantiteten av medial uppmärksamhet och kvaliteten av medial uppmärksamhet*.

#### REPRESENTATIONER OCH SPORT – ESTETIK OCH POLITIK

I *Blecks* kritik av orättvisa förhållanden mellan könen ifråga om idrott är resone-mang kring representationsbegreppet relevant på flera nivåer av analysen. När det gäller estetisk representation finns en stark och tydlig kritik av mediala representationer av idrottskvinnor. Något som kritiserar är osynliggörandet av kvinnliga idrottares prestationer. Bland annat menar man att manliga idrottare lyfts fram oavsett om deras prestationer varit goda eller inte medan till exempel skidskyttmästaren Magdalena Forsberg trots många vinst-er inte rönt lika stor uppmärksamhet i idrottsrapporteringen. I ett nummer med Olympiska Spelen som tema publiceras till exempel en notis från *Aftonbladet* som har rubriken "Ingen 'Magda' i svensk tv" och som kritiserar svensk teve för att inte sända skidskyttetävlingen – trots att den är den mest populära sporten bland Euro-sports tittare.

Detta anses vara en missrepresentation, alltså en representation som ger en felaktig bild av verkligheten men som skulle kunna åtgärdas genom en kvantitativ höjning av andelen representerade idrottskvinnor i medierna.

Vidare anmärker *Bleck* återkommande på att kvinnliga atleter i betydligt högre grad än män objektifieras och sexualiserar. I detta nummer ger man exempel

på hur detta sker genom att referera hur sportjournalister i olika medier har talat om tennisspelaren Venus Williams "långa ben" och hennes kollega Anna Kournikovas "blonda hår" och ställt frågor till Magdalena Forsberg om huruvida hon är fåfång och om hon skulle kunna tänka sig att vika ut sig i herrtidningen *Slitz*. Detta sker, skriver *Bleck*, inte i rapporteringen av manliga idrottare och deras prestationer medan det ständigt sker i fråga om kvinnliga. Att detta är en viktig måltavla för kritik tydliggörs genom att den upprepas i flera kommande nummer av *Bleck*, även i de fall sport inte utgör numrets huvudtema.

Kritiken av andra mediers rapportering framträder i *Bleck* sida vid sida med olika "motvikter", representationer av idrottande kvinnor som tar fasta på de aspekter man kritiserar andra medier för att osynliggöra.

Trots att sport ur ett feministiskt perspektiv är en återkommande diskussion både i *Bleck* och i andra texter av Linna Johansson<sup>6</sup> dröjer det alltså till 2001 innan ännu ett renodlat temanummer i ämnet återkommer. Detta temanummer inriktar sig inte enbart på de negativa aspekterna utan försöker i högre grad än tidigare visa fram och uppvärdera kvinnliga idrottare genom tiderna – skapa positivt laddade representationer i den estetiska meningen. Numret tillägnas en rysk kul- och diskurskasterska, Tamara Press. Här framställs Tamara Press som ett slags *konstruktiv Annan*, en god förebild som bryter mot stereotypa kvinnobilder och vars viktiga funktion ligger i att hota det hegemoniska som vill att kvinnor ska vara Kvinnor. Även resten av numret är fyllt av alternativa representationer, idrottskvinnor som en efter en presenteras med fokus på sina prestationer.

#### IDROTT, REPRESENTATIONER OCH EMANCIPATION, EN AVSLUTANDE REFLEKTION

*Blecks* berättelser om idrottande kvinnokroppar kan i korthet sägas ha gått från att i huvudsak kritisera mediala representationer av dem till att i högre grad skapa nya med vad man skulle kunna kalla en större emancipatorisk potential. Genom att representera kvinnokroppen på ett sätt så att en aktiv kvinnokropp framstår inte bara som alls möjlig, utan som ett möjligt *ideal* sker en artikulation som skapar en ny berättelse och en ny historieskrivning där inte bara kvinnokroppens *betydelse* förändras, utan även de orsakssamband som förklarar varför den är svag. Förklaringen förändras från att hänvisa till kvinnors kroppar som svaga i sig till att åberopa skillnader i *möjligheter* mellan kvinnor och män att *bli* starka. Denna historieskrivning rearrangerar och omtolkar "fakta", och ordet fakta har sitt etymologiska ursprung i det latinska *facio* som betyder "ting som är skapade". Retroaktivt skapas därmed en ny sanning kring vad skillnader i styrka mellan män och kvinnor beror på och på så vis blir orsakerna "det de alltid har varit" (Spivak 1996:26, Žižek 2001:66, jfr Laclau, Mouffe 1985:105).

I den nya narrativ som skapas finns både estetiska och politiska dimensioner av representation närvarande. I och med den estetiska representationen gör sig *Bleck* till taleskvinna – representant – även för kvinnor utanför de publicerade texterna, precis som Wollstonecraft gjorde 1792. Den aktiva kropp som uppmuntras av de båda skribenterna, är också ett aktivt subjekt, med en större emancipatorisk potential, än den passiva Kvinna som kritiserar. Detta kan visserligen inte i sig ge kvinnor en identitet i den personliga be-

märkelsen (den låter ingen veta "vem hon egentligen är"), eftersom representationer alltid är ofullständiga. Det finns aldrig någon fullständig överensstämmelse mellan det representerade och representanten; Kvinnan som representation har ingen faktisk referent för vilken man kan tala (Spivak 2002:189–191, Landry, Maclean 1996:6, Laclau 1993). Däremot kan den användas som en möjlighetsöppnare för sätt att leva och förstå kroppen, sin och andras, på ett annat sätt vilket i förlängningen faktiskt kan tänkas ha en destabiliserande verkan på hegemoniska genusstrukturer och snäva kvinnoideal (jfr Spivak 1996:26).

#### NOTER

<sup>1</sup> Ett fanzine är en mindre icke-kommersiell tidning som oftast både produceras, publiceras och distribueras av samma person/er (Duncombe 1997:6). Liksom Göran Bolin (1998), har jag av språkligt praktiska skäl valt att i texten använda mig av den försvenskade böjningsformen "fanziner", istället för det i talspråk mer vanliga "fanzines". Mina informanter använder sig dock genomgående av den engelska böjningsformen.

<sup>2</sup> Mitt avhandlingsarbete med arbetsnamnet *Passion, provokation och politik* är en diskursteoretisk studie av svenska feministiska fanziner mellan 1995 och 2003.

<sup>3</sup> Enligt ordboken översätts *Darstellung* med "framställning; skildring; produktion; tillverkning" och *Vertretung* med "representation; vikariat; vikarie; agentur" (Rabén Prismas tyska ordbok 1997). För en mer ingående begreppsdiskussion se Hanna Pitkins bok *The Concept of Representation* (1967).

<sup>4</sup> I definitionen av politikbegreppet ansluter jag mig till Chantal Mouffe: "den uppsättning praktiker, diskurser och institutioner som söker etablera en särskild ordning och organisera mänsklig samexistens" (min översättning, Mouffe 2000:101). Detta innebär att en politisk representation omfattar den verksamhet som sker inom system av representativ demokrati, men de-

initionen är också mycket vidare än så. I denna bemärkelse sker politisk representation till exempel även under en demonstration för ökade resurser till vård, skola och omsorg.

<sup>5</sup> Intertextualitetsbegreppet används för att förtydliga att texter har en historia i form av tidigare texter och en framtid i kommande. Texter talar till varandra, och ingen text uppstår i ett vakuum, utan är alltid beroende av andra texter både för att förstås och för att produceras. *Manifest intertextualitet* är en särskilt tydlig form av intertextualitet där texter på ett mer uttryckligt sätt bygger på andra texter, till exempel genom att direkt referera till dem (Fairclough 1992: 117). Begreppet påminner till stor del om artikulationsbegreppet som begreppsli gör en händelse/praktik som omorganiserar tecken så att det sker en förskjutning i tecknens betydelse (Laclau, Mouffe 1985: 105). Intertextuella strategier kan således sägas skapa artikulationer.

<sup>6</sup> Hon har till exempel publicerat krönikor i ämnet i kvällstidningen *Expressen*.

#### LITTERATUR

- Bolin, Göran, 1998. *Filmbytare. Videovåld, kulturell produktion och unga män*. Umeå: Boréa.
- Butler, Judith, [1990] 1999. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. London/New York: Routledge.
- Butler, Judith, 1993. *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. London/New York: Routledge.
- Duncombe, Stephen, 1997. *Notes from Underground Zines and the Politics of Alternative Culture*. London: Verso.
- Fairclough, Norman, 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman, 1995. *Media Discourse*. London/New York: Arnold.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Laclau, Ernesto, 1993. "Power and Representation." I: *Politics, Theory and Contemporary Culture*. (ed. Poster, Mark). New York: Columbia University Press.
- Maclean, Gerald M. & Landry Donna, 1996. "Introduction. Reading Spivak," I: *The Spivak Reader*.

- Mouffe, Chantal, 2000. *The Democratic Paradox*. London/New York: Verso.
- Pitkin, Hanna, 1967. *The Concept of Representation*. Berkely: University of California Press.
- Poster, Mark, 1993 (red.) *Politics, Theory and Contemporary Culture*. New York: Columbia University Press.
- Spivak, Gayatri Chakravorty, 2002. "Kan den subalterna tala." I: *Postkoloniala texter*, Skriftserien Kairos (2002). Stockholm: Raster.
- Wollstonecraft, Mary, [1792] 1997. *Till försvar för kvinnans rättigheter*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Žižek, Slavoj, [1989] 2001. *Ideologins sublima objekt*. Göteborg: Glänta.

## SUMMARY

### *Bleck and the Active Body On Representations of Bodies in a Feminist Fanzine*

The feminist struggle has during all its three waves, as they are commonly referred to as, to a great extent been about the ability for women to live their bodies in different and more emancipated

ways. Just like Mary Wollstonecraft already in the late eighteenth century did, the Swedish feminist fanzines of today raise this question. This article discusses the ways in which this is done in *Bleck*, a feminist magazine that started out as a non-commercial fanzine in the late nineties. *Bleck* has from its early issues on criticized inequalities between men and women in sports. Both representations of female athletes in the media and economic injustice between men and women within grassroots as well as elite sports have been discussed in the magazine.

The main analytical tool for this article is *representation* in its two meanings – *aesthetic representation* and *political representation* – and the interdependent relationship between the two. The concept of aesthetic representation is used to understand the ways in which *Bleck* condemns representations of female athletes in the mainstream media for being sexist, and the ways in which *Bleck* creates counter representations that can be said to function as feminist role models. The concept of political representation is used to analyze how *Bleck*, while doing the above, makes "herself" what can be called a political representative, or a spokeswoman, for other women.